

Kilis İlinde Yetişen Geofitler

Nazım ŞEKEROĞLU¹ Kamil AYDIN¹ Hediye Gül GÖZÜAÇIK¹ Muhittin KULAK¹

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü, 79000, Kilis

*Sorumlu Yazar:

E-posta: nsekeroglu@gmail.com

Geliş Tarihi: 05 Mayıs 2012

Kabul Tarihi: 06 Temmuz 2012

Özet

Geofitler (soğanlı, yumrulu, yumru köklü, rizomlu vs.) Türkiye florasının önemli elemanlarıdır. Ülkemizdeki geofitlerin sayısının çeşitli kaynaklarda 1000 civarında olduğu belirtilmektedir. Dünya üzerinde yaklaşık 4300 geofit olduğu dikkate alındığında, ülkemizin bu grup bitkiler açısından ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. TUBİVES kayıtlarına göre, Türkiye’de halen 11 familyada 73 cinse ait 816 geofit taksonu tespit edilmiştir. Bu bitkiler genel olarak Güneybatı Ege, Karadeniz Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi’nde Toroslar’da yayılış göstermektedir. Doğu Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş kuşağında yer alan Kilis ili, bitki çeşitliliği açısından Akdeniz ve karasal iklimin özelliklerini taşımaktadır. 2009 -2010 yıllarında Kilis ili merkezindeki Resul Osman ve Acar dağları sınırları içerisinde yapılan arazi çalışmaları sonucunda yörede 17 farklı geofit türü tespit edilmiştir. Bu türler; *Geranium tuberosum* L. subsp. *tuberosum* L., *Arum dioscoridis* SM. var. *syriacum* (BLUME) ENGLER., *Asparagus acutifolius*, *Asphodelus aestivus* Brot., *Ornithogalum narbonense* L., *Ornithogalum montanum* CYR., *Muscari neglectum* GUSS., *Hyacinthella nervosa* (BERTOL.) CHOUARD., *Hyacinthus orientalis* L. subsp. *chionophilus*, *Gagea luteoides* STAPF., *Gynandris sisyrinchium* (L.) PARL., *Crocus graveolens* BOISS. ET REUTER., *Crocus cancellatus* HERBERT subsp. *damascenus* (HERBERT) MATHEW., *Ophrys lutea* Cav. subsp. *minor* (Guss.), *Gladiolus italicus* MILLER., ve *Orchis morio* L. subsp. *syriaca* Camus et al. in Camus, *Orchis collina* BANKS ET SOL.’dir. Kilis’te bulunan geofit türleri tarla açmaları, aşırı otlatma, sanayileşme, tarımsal mücadeleler, orman yangınları, karayollarının genişletme ve yeni yol açma faaliyetleri, izinsiz ve aşırı toplamalar nedeniyle tehdit altında bulunmaktadır. Bu türlerin doğal ortamlarında korunması ve sürdürülebilir şekilde toplanması konusunda yapılacak çalışmalar biyolojik çeşitliliğimizin devamlılığı açısından büyük öneme sahiptir.

Anahtar kelimeler: Biyolojik çeşitlilik, flora, Kilis, geofit

GİRİŞ

Bir ülkenin florasının zenginliği, o ülkede yetişen türlerin sayısı, bitkilerin yayılışı ve çeşitli vejetasyon tiplerine sahip olması ile ölçülebilir. Ülkemiz, üzerinde barındırdığı bitkileri açısından dünyada zengin ve ilginç ülkeler arasında yer alır. Bu zenginlik çeşitlilik yurdumuzun farklı iklim tiplerinin etkisi altında olması, coğrafik durumu, jeolojik yapısı, değişik topoğrafik yapıları ve toprak gruplarına sahip olması ve üç farklı fitocoğrafik bölgenin birleştiği yerde olmasından kaynaklanmaktadır. Bitki çeşitliliği yönüyle zengin olan ülkemizde, Akdeniz bölgesi bitki zenginliği yönünden İç Anadolu Bölgesi’nden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Akdeniz Bölgesinde, Mediterranean Fitocoğrafik bölgesine ait bitkiler görülmektedir. Akdeniz bölgesinde belirgin olan fitolojik olarak küçük çalımsı formlar yaygındır. Bu çalımsı formların oluşturduğu topluluğa maki bitki örtüsü denilmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise iklim olarak çok sıcak ve kurak bir yapı göstermektedir. Buna bağlı olarak ta bitki örtüsü İran-Turan Fitocoğrafik bölgesinin özelliklerini göstermektedir. Ülkemizde Gaziantep ilinin güneyinde, Hatay ilinin doğusunda, Şanlıurfa ilinin batısında ve Suriye’nin

kuzeyinde yer alan Kilis ili, Akdeniz Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Suriye arasında geçiş bölgesinde bulunmaktadır. Geçiş bölgesinde bulunması Akdeniz, Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Suriye ülkesinde görülen bitkilerin Kilis ilinde görülmesine olanak sağlamıştır [1].

Bugüne kadar Kilis ili çevresindeki birçok önemli bitki alanının florası çalışılmış olmasına rağmen Kilis ili merkezli olarak yapılmış herhangi bir flora çalışması bulunmamaktadır. Kilis ili florasının bir an önce belirlenmesi, yöredeki bitki çeşitliliğinin tespit edilerek nesli tehlike altında olabilecek bitki türlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

MATERYAL-YÖNTEM

Çalışmanın materyal kısmını Kilis ili Resul Osman ve Acar dağlarında doğal olarak yetişmekte olan geofit taksonları oluşturmaktadır. 2009-2010 yılları arasında Kilis ili Resul Osman ve Acar dağlarında yapılan arazi çalışmaları sonucunda geofit bitki türleri toplanmış ve fotoğraflanmıştır. Toplanan geofit bitkilerin teşhisleri Davis (1965-1988) ‘‘Flora of Turkey’’den [2] yararlanılarak yapılmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre alanda 5 Familyada 14 cins'e ait 17 farklı geofit türü tespit edilmiştir. Belirlenen taksonlara ait bilgiler TUBIVES [3] ve "Flora of Turkey"den [2] yararlanılarak aşağıda verilmiştir.

Familya: ARACEAE

Genus: *Arum* L.

Species: *Arum dioscoridis* var. *syriacum* L.

Kilis İli, Acar Dağı Kuzey Yamacı, 800 m., 23.03.2010, K.A.1030.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 3-5

Habitat: Seyrek kayalık, kireçtaşı yamaçlar ve yarıklar, tarla kenarları, yol kenarları

Rakım: 0 – 2500

Element: Doğu Akdeniz.

Yumru kök dikey. Spata 13-36 cm; tüp 3-7 cm, yeşilimsi ya da dışı morumsu kırmızı, bazen hafif pembe morumsu kırmızı. Kireçli taş yamacı açıklıkları ve kaya çatlakları, tarla kenarları, yol kenarlarında yetişir. (1-2500 m.)

var. *syriacum* (Blume) Englerin DC, Mon. Phan. 2:584 (1879).

Familya: GERANIACEAE

Genus: *Geranium* L.

Species: *Geranium tuberosum* L. subsp. *tuberosum*

Kilis İli, Resulosman Dağı Güney Yamacı, 830m., 11.03.2010, K.A. 1006.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 4-6

Habitat: Taşlı yamaçlar ve bozulmuş habitatlar, özellikle nadas tarlalar.

Rakım: 0-2500

Dik çok yıllık, 12-30 cm, rizom zayıf ve uçta hemen hemen dairesi şişkin ve yumrular arası seyrek. Taç yapraklar açık mor. GüneyBatı Asya'da birçok çeşit tür vardır.

1. Çiçek durumu dar olarak ikiye çatallı, gövdenin yüksekliğinden daha dar; yaprak parçaları 1-2- ayanın yarısının ortasına kadar derin loplu pinnat; çanak yapraklar ±ince uzun yumuşak tüylü, kılçık 0.5-1.5 mm. subsp. *tuberosum*

1. Çiçek durumu geniş olarak ikiye çatallı, gövdenin yüksekliğinden daha geniş, yaprak parçaları 1- ayanın yarısının ortasına kadar derin loplu pinnat ya da dişli; çanak yapraklar hemen hemen ince uzun yumuşak tüylü ya da değil, kılçık 0.2-0.3 mm subsp. *deserti-syriacum*

subsp. *tuberosum* Taşlı yamaçlar ve bozulmuş bitki alanları, bilhassa nadasa bırakılmış tarlalarda yetişir. (1.-2500 m.)

Familya: IRIDACEA

Genus: *Crocus* L.

Species: *Crocus graveolens* Boiss.

Kilis İli, Resulosman Dağı Doğu Tepesi, 870 m., 18.02.2010, K.A.1015.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 2-4

Habitat: Taşlı tepeler, makiler veya açıklıklar, Quercus, Juniperus ve Pinus çalılıkları

Rakım: 500-1500

Element: Doğu Akdeniz

Gövde yumrusu koruyucu kılıfı zarımsı, tabanda paralel liflere ayrılmış. Yapraklar (3-) 5-8(-10), çiçeklerle aynı zamanda gelişir, genellikle üst yüzeyi gri-yeşil. Çiçek örtüsü boğazı

sarı; parçalar parlak turuncu-sarı, dış tarafı çizgili ya da dış taraf tunç rengi ile renklenmiş. Erkek organ sarı. Stilus koyu turuncu ya da sarı dallara ayrılır. Taşlık yamaçlar, çoğu zaman maki ya da meşe ormanı açıklıkları, ardıç ve çam çalılıklarında görülür. (500-1500 m.)

Familya: IRIDACEAE

Genus: *Gladiolus* L.

Species: *Gladiolus italicus* Miller.

Kilis İli, Resulosman Dağı Batı Tepesi, 850 m., 06.05.2010, K.A.1128.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 2-6

Habitat: Kalkerli ve ekilmiş alanlar, tahrip edilmiş arazi, kalkerli yamaçlar, kumullar.

Rakım: 0-1650

Gövde yumrusu koruyucu zarımsı örtüsü ağımsı-lifli. Gövde25-70 cm. Yapraklar (3-)4-5(-6). Başak gevşek, (3-)6-12-çiçekli. Çiçek örtüsü soluk pembe, morumsu kırmızı, tüp hafifçe kıvrık. Nadasa bırakılmış ve kültür yapılan tarlalar, kireçtaşı yamaçlar ve sarp yamaçlar, bazalt üzerinde ve kum tepelerinde yetişir. (1-1650m.) Kültür materyallerinden tanımlanmıştır.

Familya: IRIDACEAE

Genus: *Gynandris* Parl.

Species: *Gynandris sisyrinchium* L.

Kilis İli, Acar Dağı Kuzey Yamacı, 800 m., 23.03.2010, K.A.1033.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 2-5

Habitat: Pinus brutia ormanları, kalkerli tepeler, makiler, çamurlu yerler

Rakım: 0-1400

Gövde yumrusu küremsi, dış koruma kılıfı koyu, lifli yapıda.Gövde 5-30(-40) cm. Yapraklar 2, taban kısmı uzun kınlı, serbest yaprak ayası şeritsi. Çiçeklerin her biri sadece birkaç saat sürer, 1-3(-6) çiçekler 1-2(-4) simöz durumunda. Dış tepaller lavanta çiçeği mavisi, açık mor ya da beyaz ya da sarı özel şekilli lekeli menekşe rengi. Pinus brutia ormanı, kireçtaşı tepeleri, maki, çamur düzlüklerde görülür.(1-1400 m.)

Familya : LILIACEAE

Genus: *Muscari* Miller

Species: *Muscari neglectum* Miller.

Kilis İli, Acar Dağı Güney Yamacı, 800 m., 11.03.2010, K.A.1011.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 3-5

Habitat: Pinus korulukları, maki çalılık, çayırılık, kalkerli kayalı yamaçlar, kumullar

Rakım: 0-2300 m

Soğan yumurtamsı.Yapraklar 3-6, yapraksız gövde 4-30 cm. Pinus ağaçları, maki, çalılıklar, çayırlar, kireçtaşı yamaçlar, nadiren sahil kumları üzerinde yetişir. (1.-2300 m.)

Familya : LILIACEAE

Genus: *Ornithogalum* L.

Species: *Ornithogalum narbonense* L.

Kilis İli, Resulosman Dağı Doğu Tepesi, 870 m., 23.03.2010, K.A.1032.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 3-5

Habitat: Yamaçlar, kırlar, yol kenarları, çorak yerler

Rakım: 0-1300

Element: Akdeniz

Yapraksız gövde 80-(100) cm. Rasem silindirik, 25-75 çiçekli. Yamaçlar, tarlalar, yol kenarları ve alt üst edilmiş alanlarda yetişir. (1.-3000 m.)

Familya : LILIACEAE

Genus: *Hyacinthella* Schur

Species: *Hyacinthella nervosa* Bertol.

Kilis İli, Acar Dağı Güney Yamacı, 800 m., 11.03.2010, K.A.1013.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 3-4

Habitat: Beyaz tebeşirli alanlar, açık step yamaçları, kireçli toprakta, kalker kayalı yamaçlar.

Rakım: 550-1100

Element: İran-Turan

Yapraklar 2, ilk yaprak 5-20 mm. genişliğinde, ikinci yaprak yaklaşık ilk yaprağın yarısı genişliğinde, dalgalı-bükülmüş, kenar pürüzlüden kısa kirpikliye değişir, tabana doğru ±hafifçe morumsu kırmızı. Salkımsı (5-)10-25-çiçekli, nispeten yoğun, başak benzeri. Beyaz kireçli topraklar, açık olan dik yamaçlar, çok yumuşak kireçli topraklı bozulmuş bozkırlar, kayalık kireçtaşı yamaçlar, üzüm bağlarında görülür. (550-1100 m.)

Familya : LILIACEAE

Genus: *Gagea*

Species: *Gagea luteoides*

Kilis İli, Resulosman Dağı Güney Yamacı, 830 m., 18.02.2010, K.A.1014.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 3-8

Habitat: Taşlı tepe kenarları ve çayırıklar

Rakım: 1350-3500 m

Soğan koyu kahverengi koruma kılıflı, yeni soğan eskinin tabanı üzerinde gelişir. Çiçek durumu bileşik salkım ya da hemen hemen şemsiye şeklinde, dallanma üst gövde yaprağı üzerinde. Çiçekler 2-6(-8). Taşlık yamaçlar ve çayırıklarda görülür.

Familya : ORCHIDACEAE

Genus: *Orchis*

Species: *Orchis collina*

Kilis İli, Resulosman Dağı Güney Yamacı, 830 m., 23.03.2010, K.A.1034.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 1-4

Habitat: Çimenli ve taşlı yerler

Rakım: 0-1220 m

Element: Akdeniz

Bitki 30-40 cm, gövde kuvvetli. Yapraklar 2-4, başak çiçek durumu birkaç-çok-çiçekli. Çiçekler genellikle morumsu kırmızı-kırmızı ya da kahverengiden yeşilimsiye değişir. Mahmuz kısa tabanda şişkin ya da genişçe silindirik, beyazımsı. Otlar ve taşlı yerlerde yetişir. (1-1220 m.)

Familya : LILIACEAE

Species: *Ornithogalum montanum* Cyr. in Ten.

Kilis İli, Resulosman Dağı Güneydoğu Yamacı, 830 m., 08.04.2010, K.A.1052.

Ömür/Yapı: Çok yıllık/Ot

Çiçeklenme periyodu: 3-5

Habitat: Yamaçlar kırlar yol kenarları, çorak yerler

Rakım: 0-1300 m

Element: Akdeniz

Familya : LILIACEAE

Genus: *Asparagus* L.

Species: *Asparagus acutifolius* L.

(Kilis İli, Resulosman Dağı Güney Yamacı, 830 m., 11.03.2010, 1031)

Ağaçsı, uzun sürünücü ya da tırmanıcı, körfezli, çizgili. Gövdeler yeşilimsi. Pinus ağaçları, maki, alt üst edilmiş arazi, kenarlar, yol kenarlarında yetişir. (1-1525 m.) Portekiz ve İspanya'dan tanımlanmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan çalışma alanından elde edilen bulgulara göre alanda 5 Familyada 14 cinse ait 17 farklı geofit bitki taksonu tespit edilmiştir. Bu bitkilere bakıldığında birinin *Araceae*, 1'inin *Geraniaceae*, 4'ünün *Iridaceae*, 8'inin *Liliaceae*, 3' ünün de *Orchidaceae* familyasına ait olduğu belirlenmiştir. Bu taksonlar incelendiğinde, en fazla taksona sahip olan familyanın 8 takson ile *Liliaceae* familyası olduğu görülmektedir. Türkiye florasını incelediğimiz zaman *Liliaceae* familyasının büyük bir familya olduğu ve çalışma alanında da tür sayısının yüksek olması beklenen bir sonuçtur. Yine büyük familyalardan *Iridaceae* familyası da 4 takson ile ikinci sırada bulunmaktadır.

Araştırma alanımızda Akdeniz elementlerinin ilk sırada olması itibariyle alanımızda Akdeniz ikliminin hakimiyeti daha fazladır. Bu durum iklim verilerindeki yağış rejimi tipi ve bitki örtüsü tipi tarafından desteklenmektedir. Ancak çalışma alanında İran-Turan elementlerinin yer almasından dolayı alanımız iki fitocoğrafik bölge arasında geçişe yakın bir bölgede bulunmaktadır.

Bu çalışmanın sonucunda;

Kilis ili sınırları içinde yapılan ilk bilimsel flora çalışması olmasından dolayı Suriye ülke florası ile Kilis ili florası arasında karşılaştırma olanağı sunduğu için

Ekonomik öneme sahip bitki türlerinin ortaya çıkartılarak üretime kazandırılmasının bölgesel ve ülkesel katma değere sahip olacağı düşünülmektedir.

Ülkemizin Suriye sınırında son noktası konumunda olan iklim ve coğrafik yapısı itibariyle Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasında bir geçiş bölgesi konumunda yer alan Kilis ilinin bitki çeşitliliğinden olan geofitlerin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır.

Bölgede yetişmekte olan geofit bitkiler üzerine değişik faktörler olumsuz etkiler göstermektedir. Bunların başında; tarla açma, aşırı otlatma, yangın ve habitatların yok edilmesi gibi faaliyetler çalışma alanındaki geofit bitkilerin hayatını tehlike altına sokmaktadır. Bölgesel bitki çeşitliliğinin tespit edilmesi, korunması, sürdürülebilir kullanımı ve in-situ üretim tekniklerinin geliştirilmesi oldukça büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

[1] Aydın, K. 2011 Kilis ili Resul Osman ve Acar Dağlarındaki işlenmemiş alanların Florası, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

[2] Davis, P.,H, 1965-1988. Flora Of turkeyAndThe East AegeanIslands: 1 (1965); 2 (1967); 3 (1970); 4 (1972); 5 (1975); 6 (1978); 7 (1982); 9 (1985); Suppl. (1988), Edinburg University Press.

[3] <http://www.eski.tubives.tubitak.gov.tr>